

PATIESĀ LABUMA GUVĒJA IZPRATNES ATTĪSTĪBA LATVIJAS KOMERCIBANKU SEKTORĀ (1990 - 2020)

Dr.iur. Jānis Grasis
Rīgas Stradiņa universitātes vadošais pētnieks,
Banku augstskolas asociētais profesors

Tēzes

1. Izpratne par to, kas ir patiesā labuma guvējs, ir ļoti mainījusies Latvijas komercbanku sektorā kopš Latvijas Republikas neatkarības atgūšanas 1990.gadā, kad sāka veidoties modernā komercbanku sistēma Latvijā. Šajā laikā valstij piederošajai "Latvijas krājbankai" sāka parādīties konkurentes - privātas komercbankas, un jau 1992. gadā Latvijā darbojās 66 komercbankas.
2. Vēl Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākā Padome 1990. gada 2. martā pieņēma likumu "Par bankām", kurš bija spēkā līdz 1992. gada 1. jūnijam. Šis likums nodalīja Latvijas banku un komercbankas. Saskaņā ar likuma 17.pantā sniegto definīciju "Komerccbankas ir bankas, kuras tiek dibinātas naudas norēķinu, aizdevumu un kases operāciju veikšanai." Tā kā likums tika pieņemts vēl sociālistiskajā saimniekošanas sistēmā, tad šajā gadījumā termins "Patiesā labuma guvējs" vēl nebija aktuāls.
3. Latvijas Republikas Augstākā Padome 1992. gada 19. maijā pieņēma superliberālu likumu "Par bankām". Likuma 7.pants noteica, ka komercbankām un citam kredītiestādēm jāgarantē savu klientu kontu, noguldījumu un operāciju noslēpums. Tomēr saistībā ar klientu identifikāciju likums pieļāva pat anonīmos kontus.
4. Anonīmie konti Latvijā pastāvēja līdz 1998. gada 1. jūnijam. Šajā dienā stājās spēkā Saeimas 1997. gada 18. decembra pieņemtais likums "Par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu", kas aizliedza anonīmos kontus; pēc šī datuma vai nu klientu vajadzēja identificēt, vai arī konts bija jāslēdz. Tomēr klienta identifikācija bija visai formāla: patiesā labuma guvējs netika noskaidrots un likums to neprasīja. Latvijas komercbankas sadarbojas ar "čaulas" bankām.
5. Revolucionāras izmaiņas Latvijas komercbankās sākās pēc 2001. gada 11. septembra terora aktiem ASV. Pēc Patriot Act pieņemšanas ASV 2001. gadā tika aizliegta sadarbība ar "čaulas bankām", atverot ārzonu kompānijām kontus bija jāveic klienta identifikācija līdz patiesā labuma guvējam; noteiktos gadījumos bija jāveic klientu padziļināta izpēte.

6. Līdz ar Latvijas Republikas iestāšanos Eiropas Savienībā (ES) Latvijai bija jāpārņem jaunākie ES normatīvie akti. Tā piemēram, lai pārņemta Eiropas Parlamenta un Padomes 2005. gada 26. oktobra direktīvu 2005/60/EK par to, lai nepieļautu finanšu sistēmas izmantošanu nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanai un teroristu finansēšanai, Saeima 2008. gada 17. jūlijā pieņēma jaunu Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumu. Saskaņā ar šī likuma prasībām kredītiestādēm un citiem likuma subjektiem bija jānoskaidro patiesā labuma guvējs.
7. Lai arī formāli Latvijas Republika bija ieviesusi tiesisko regulējumu saistībā ar patiesā labuma guvēju noskaidrošanu, tomēr praksē patiesā labuma guvēju noskaidrošana ir komplicēts pasākums un kredītiestādes ne vienmēr veiksmīgi tiek ar to galā. Pēdējais piemērs ir 2019. gada 20. decembrī FKTK noslēgtais administratīvais līgumu ar AS "SEB banka", piemērojot soda naudu 672 684 EUR apmērā par pārkāpumiem gan saistībā ar klientu saimniecisko darbību pamatojošu dokumentu iegūšanu, gan arī atsevišķos gadījumos pietiekamā apmērā nebija gūta pārlicība par klienta patieso labuma guvēju.
8. Saskaņā ar FATF rekomendāciju 24.punktu valstīm ir jāveic pasākumi, lai novērstu juridisku personu ļaunprātīgu izmantošanu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas vai teroristu finansēšanas nolūkos. Valstīm ir jānodrošina, ka ir pieejama pareiza, precīza un savlaicīga informācija par juridisku personu patiesajiem labuma guvējiem un juridiskās personas kontroli, kuru kompetentās iestādes var laikus iegūt vai kurai tās var piekļūt. Kredītiestāde kā profesionāla finanšu institūcija nevar formāli īstenot noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu.
9. Esošais tiesiskais regulējums attiecībā uz patiesā labuma guvēju noskaidrošanu Latvijā ir nepilnīgs: pārāk augsts ir patiesā labuma guvēju identificēšanas sliekšnis 25% apmērā īpašumtiesībām uz akcijām vai kapitāla daļām; tas būtu jāsamazina līdz 10%. FATF 2014. gada vadlīnijās "Caurspīdīgums un patiesie labuma guvēji" pārāk liels akcents tiek likts uz kontroli. Piemēram, saistībā ar nodibinājumiem, kontroles teoriju nevienmēr var sasaistīt ar patiesā labuma guvējiem.